

МАТЕРІАЛИ ФЕДОРА КАЛИНОВИЧА

Музейникам теж іноді щастить. Часом здається, що допомагає сам Бог. Щось подібне ми відчули, коли поріг Дому Грушевських переступила Світлана Олександрівна Френкель. Ця одухотворенна жінка з почуттям виконаного обов'язку поклала на стіл папку з матеріалами Федора Калиновича – свекра її покійної сестри Ольги Олександрівни. «Це все було засекречене. Те, що він мав якесь відношення до Української Центральної Ради і

працював з Михайлом Грушевським, – цей факт зберігався в родині. Багато фотокарток і документів згодом було знищено. Залишилось тільки це», – розповідала Світлана Олександрівна, викладаючи пожовклі від часу фотокартки, документи, газету, книжку... Все те, що невдовзі постане, за професійною мовою музейників, як комплекс предметів Федора Калиновича. Ті вісім невеликих речей допомагають відтворити не просто важливі історичні моменти з біографії самого Федора Пилиповича Калиновича (1891 – 1967) від його навчання у Львівському університеті й активної участі в Українському Січовому Союзі до посади секретаря київської Головної Тимчасової Ради галицьких, буковинських і угорських українців, а також наступної роботи в наукових і навчальних закладах Києва. Вони дають змогу наочніше уявити важливі віхи української історії, які сьогодні так хвилюють грушевськознавців. А може – і всю Україну...

Про походження Федора Калиновича знаємо поки що небагато. З львівських університетських документів пощастило довідатись, що він народився 14 березня 1891 р. (сучасні невеличкі довідки про нього чомусь називають датою народження 1 березня – за старим стилем). Місце народження – село під польською назвою Наповсе з Галичини. То мають бути українські Ганівці (Ганнівці), яких у сучасній Галичині двоє (Львівська та Івано-Франківська області), тож пошук малої батьківщини Федора Калиновича на цьому не завершується. Походив він з селянської української родини, рано залишився без батька і виростав під опікою матері – Марії Калинович. У Львові юнак мешкав на вулиці Супінського, 21 – в заснованому Михайлом Грушевським Академічному Домі (гуртожиткові для студентів-українців).

↗ Экзаменаційна книжка (Index lectionum) Федора Калиновича

Екзаменаційна книжка (Index lectionum) Федора Калиновича, є не лише найбільш раннім, але й найціннішим з отриманих восьми документів. На поміщеній там фотокартці бачимо зовсім молодого юнака з дещо видовженим миловидним обличчям, одягнутого в напіввійськовий (студентський?) кітель з комірцем-стійкою та накладними кишенями. Під фотокарткою – підпис українською мовою: «Федір Калинович». Очевидно, що на той час то був майже виклик, адже в рукописній частині документу (бланк лекційної книжки традиційно було видрукувано латиною), як і в офіційному діловодстві всієї Галичини панувала польська мова. Документ повідомляє, що він вступив до філософського факультету Львівського університету восени 1911 р.

Втім, на четвертому розвороті ліворуч присутній ще один український автограф – рукою Михайла Грушевського. Приїхавши 1894 р. до Львова, вчений-«східняк» незабаром став символом українського опору, найголовнішим рушієм загальноукраїнського єднання. Тож у Львівському університеті всі студенти-українці, не зважаючи на спеціалізацію, вважали за обов'язок відвідувати його лекції. Про це засвідчує і датований 1912/1913 навчальним роком запис: «Проф[есор] / Грушевський / Вибрані питання / з історії Східної / Європи в X – XI [ст.]». У цілому ж у книжці абсолютно переважають дисципліни фізико-математичного напрямку (Львівський університет готував математиків і фізиків на філософському факультеті), і в подальшому житті математика стане головним фахом Федора Пилиповича.

У студентські роки прийшло громадянське змушнення юнака. Світлана Френкель переказувала давні спогади про те, як разом з іншими студентами Федір Калинович ходив до хворого Івана Франка, щось записував під його диктовку – там могли бути останні Каменяреві твори. У відозві до 40-річчя письменської

діяльності Івана Франка поруч з іменами видатних галицьких діячів знаходимо і студента Калиновича.

То був час небувалого піднесення політичної активності українського студентського руху. Яскравим його проявом стало масове заснування осередків українського пожежно-спортивного товариства «Січ» (поруч з організаціями «Сокіл» і «Пласт»). Почавшись 1900 р. з села Завалля на Покутті, січовий рух під керівництвом видатного громадсько-політичного діяча Кирила Трильовського швидко охопив Галичину і Буковину. Оскільки січовий рух прагнув відроджувати і розвивати історичні визвольні традиції українського народу, то й керівники підрозділів звалились на кшталт давньої Запорізької Січі: генеральним отаманом став К.Трильовський, генеральним осавулом – Я.Веселовський, генеральним писарем – Н.Балицький, генеральним обозним – Д.Катамай, генеральним скарбником – Сидір Винників, а генеральним четарем – Ф.Калинович. В одній лише Галичині на 1913 рік діяли понад 900 первинних організацій «Січі», що об'єднували близько 80 тис. членів. Їхніми принципами стало фізичне і моральне вдосконалення, дотримання національного одягу, прихід на спортивні змагання і свята в одностроях, з малиною стрічкою («лентою») через плече. Варто зазначити, що «ленти» були вовняні, шириною 10-12 см і розрізнялись забарвленням – залежно від рангу січовика чи місцевості, тож були добрими знаками розрізнення та оригінальним елементом, що доповнював народний одяг січовиків. Сільські і повітові «Січі» мали свої прапори. Важливою масовою формою діяльності «Січей» стало проведення сільських, повітових і крайових демонстрацій і руханкових (спортивних) змагань. Найбільшим і наймасовішим оглядом сил УСС, «Сокола» і «Пласту» стало величаве свято («здвиг»), присвячене 100-річчю від дня народження Тараса Шевченка, яке відбулося 27-28 червня 1914 р. у Львові, де серед крокуючих «січовиків» був і генеральний четар Українського Січового Союзу, студент філософського факультету Львівського університету Федір Калинович. Матеріалізованим свідченням того стала його наклеєна на паспарту маленька фотокартка, де юнак постає одягненим в оздоблений шнурівкою світлий однострій з комірцем-стійкою. Від правого плеча наперекіс йде широка темна стрічка з літерами «У.С.С.». Як і фото, паспарту було промовистим свідченням часу: з витисненим золотим гербом – австрійським 2-головим орлом і написом: «Лісса. ц.[ісарський] і к.[оролівський] надв.[орний] фот.[ограф] Львів ул. Академічна, 18». На звороті паспарту поруч з рекламою

ательє особливо кидається в очі автограф чорним чорнилом: «В червні 1914, як(?) генер.[альний] / четар Укр.[аїнського] Січов.[ого] Союза / дня (?) здвигу Січ.[і]-Сок.[ола] / 28 червня 1914» з розмашистим підписом Федора Калиновича.

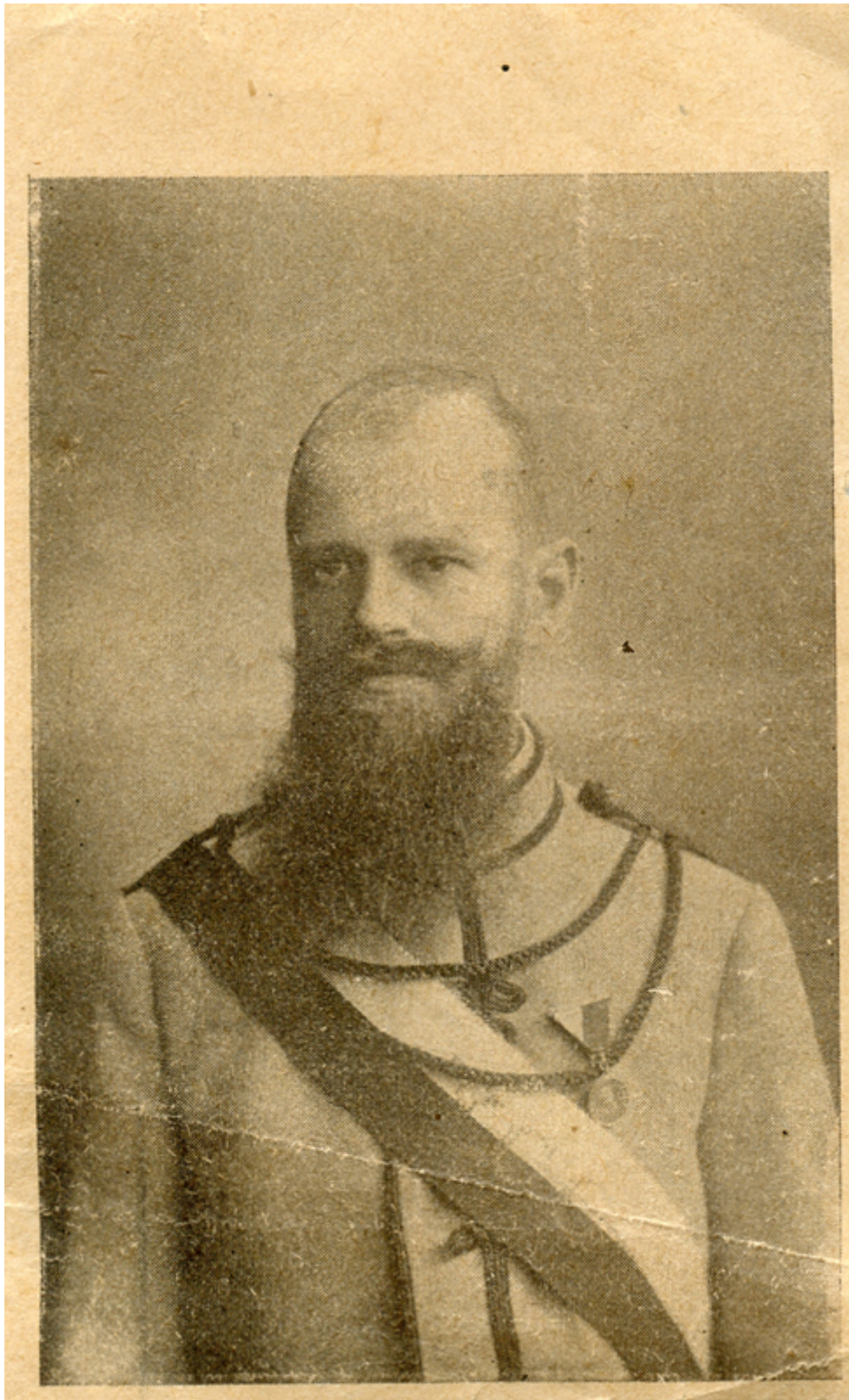
↗ Калинович Федір Пилипович в однострої Українського Січового Союзу

Це ж саме зображення зустрічаємо вдруге на невеличкій прямокутній вирізці з друкованого видання на газетному папері,

що разом з іншими пам'ятними речами дбайливо зберігалась упродовж цілого століття Федором Пилиповичем та його нащадками. А на звороті вирізки – подібне фото іншого молодого чоловіка – з вусами і бородою, оперезаного широкою «лентою», але не однотонною з написом «УСС», а зі світлої й темної (жовтої і синьої) смуг. Спершу ми не знали, хто той другий чоловік і що то було за видання, проте пізніші пошуки науковців музею показали, що вирізку зроблено з багато ілюстрованої брошури ««Вставайте, кайдани порвіте!» На спомин краєвого Шевченкового Свята у Львові 28. VI. 1914», що вийшла накладом Українського Січового Союзу. Підпис під світлиною показав, що то був уже згаданий вище Сидір Винників – генеральний скарбник УСС.

☞ Фрагмент видання «Вставайте, кайдани порвіте!» На спомин краєвого Шевченкового Свята у Львові 28. VI. 1914» з репродукціями двох фотопортретів чоловіків в одностроях Українського Січового Союзу: Калиновича Федора Пилиповича і генерального скарбника УСС Сидора Винниківва на звороті. [Україна. 1914 (?) р.]

Але те вище згадане свято не було завершено: у той самий день 28 червня 1914 р. в тій же Австро-Угорщині, в Сараєві пролунали постріли, що започаткували I Світову війну. Подальші події наростали дуже швидко. Прямим продовженням Українського Січового Союзу став Легіон Українських Січових Стрільців чисельністю 2.5 тис., створений у серпні 1914 р. Очевидно, що Федір Калинович у складі Легіону чи якоїсь з інших частин австро-угорської армії воював на російсько-австрійському фронті. Напевно, його не обминув російський полон, оскільки, за різними

оцінками, протягом 1914-1916 рр. у полон до росіян потрапило бл. 1 – 1.5 тис. стрільців, а в червні 1917 р. попали в московський полон майже всі фронтові частини Українських Січових Стрільців. Разом з іншими полоненими-українцями (їх нараховувалось до 2-х тис.) він зазнав неволі в таборах Сибіру чи Туркестану, Орла чи Царицина...

Ситуація почала швидко змінюватись після падіння царизму, коли з постановом Української Центральної Ради підросійська Україна все впевненіше ставала на шлях державотворення. Навесні-влітку 1917 р. у Києві для допомоги українцям окупованих західно-українських теренів, біженцям і військовополоненим було створено Галицько-Буковинський комітет допомоги жертвам війни, який підтримував тісну співпрацю з УЦР. Комітет також активно займався питаннями звільнення з таборів полонених галичан. Багато з них також прагнули служити справі української революції. Побачивши, що першою на боротьбу за незалежність стала не їхня рідна Галичина, а Наддніпрянська Україна, вони тікали з таборів і вирушали до Києва, щоб влитись до українських військових підрозділів, створити власні структури на підтримку УНР. Так, зокрема, постала Головна Тимчасова Рада галицьких, буковинських і угорських Українців. Перші відомі звістки про перебування Федора Калиновича в місті датується березнем 1918 р. Про це ми дізнаємося з редакційного повідомлення під назвою «Галицькі українці в Києві» від 29 березня 1918 р. у львівській газеті «Діло», що також надійшла до нас з архіву Федора Калиновича. За повідомленням автора статті, Федір Калинович став секретарем щойно обраної президії Головної Тимчасової Ради галицьких, буковинських і угорських Українців.

Ця газетна публікація, фактично, підтверджує неясні згадки Світлани Френкель про якусь співпрацю Федора Калиновича з Українською Центральною Радою та її Головою Михайлом Грушевським. Інакше не могло й бути. І не лише тому, що вони були давніми знайомими, але й тому, що на той час колишній Галицько-Буковинський курінь УСС (з 7 січня 1918 р. він був перейменований на 1-й курінь УСС, а з 26 березня 1918 р. – на 1-й полк УСС) під керівництвом Євгена Коновальця та Андрія Мельника став елітним військовим підрозділом – одним з найдисциплінованіших і національно найсвідоміших, якому було доручено охороняти столицю Української Народної Республіки та її державні установи. За таких обставин їхня співпраця уявляється неминучою.

У критичний період гетьманського перевороту 29 квітня 1918 р.

командування Січових Стрільців не зголосилося на ультиматум німецького командування беззастережно визнати гетьмана Скоропадського, віддавши перевагу почесному роззброєнню – без присутності німецьких військових підрозділів. Матеріальним свідченням того, що у важкий для Великого Українця час Федір Калинович його не покинув, стала «Ілюстрована історія України» Михайла Грушевського, також подарована музею. Автограф рукою Федора Калиновича на титульній сторінці засвідчує, що цю книгу він отримав «на пам'ятку від М[ихайла] С[ергійовича] Г[рушевського]. Київ, 23/V 1918».

↑ Грушевський М. Ілюстрована історія України. — Київ: З друкарні Акц. Т-ва «Петро Барський», Хрещатик, 40. — 1918

Дата 23 травня 1918 р. наводить на важливі висновки: хоч гетьманський переворот 29 квітня вже стався і екс-Голова Української Центральної Ради переховувався від арешту, їхні відносини не припинялись. Можна припустити, що Федір Калинович мав пряме відношення до організації охорони Михайла Грушевського, але знаємо напевно: між ними були довірливі добрі відносини. Про це свідчить і дещо пізніший лист Марії Сильвестрівни – дружини Михайла Грушевського з Києва до родичів у Стрию: «Передаю через okazію лист і Вас прошу через ту саму okazію, себто п. Федора Калиновича в Галичу [...] Гроші перешле п. Калинович переказом з Галича або з Тернополя. А Ви

адресуйте йому: Станиславів, Секретаріат закордонних справ /
для Федора Калиновича» (2 січня 1919 р.).

↗ Калинович Федір Пилипович. 8 серпня 1918 р. Київ

З рідною Галичиною Федір Пилипович, як бачимо, не поривав, але Київ його притягував усе більше. То був вирішальний час для Федора Калиновича. Хоч протягом травня-червня 1918 р. 1-й полк УСС було розформовано, а стрільці вимушені були залишити казарми та, за образним висловом того часу, «розбрелися по всій Україні», він залишився в Києві, як і багато його побратимів. Зоровим втіленням того часу стала невеличка наклеєна на картонку фотокартка Федора Пилиповича, що збереглася в його архіві з його ж автографом на звороті: «Київ 8.VIII.[1]918». А далі тим же почерком: «Федеві – Федір». Мабуть, мався на увазі давній львівський товариш Калиновича – сотник Січових Стрільців Федь Черник, який загинув 18 листопада 1918 р. в бою з гетьманцями біля станції Мотовилівка. Очевидно, Федір Калинович уже не встиг передати побратимові свою фотокартку. Цікаво й інше: на цьому фото він зображений не у військовій формі, а в цивільному костюмі: біла сорочка з краваткою, жилет, піджак... Схоже, що його військовому життю прийшов кінець. Хоч і гетьман не зміг обійтися без січовиків, віддавши 23 серпня 1918 р. наказ про формування Окремого загону Січових Стрільців з дислокацією в Білій Церкві, у нас немає відомостей про участь у них Калиновича. Він повертався до мирного життя.

Ми пам'ятаємо, що у Львівському університеті Федір Калинович вчився на математика. На час його вступу до вишу українська математична наука вже мала серйозні здобутки. Так, ще 1893 р. на загальних зборах НТШ було утворено Математично-природописно-лікарську секцію (головою було обрано Івана Верхратського). З 1897 р. за пропозицією Михайла Грушевського видавався окремий «Збірник» Математично-природописно-лікарської секції НТШ (редактори І.Верхратський і В.Левицький). Уже тоді в наукових колах активно обговорювались питання української наукової, в тім числі – математичної, термінології. Національне піднесення, що стрімко розвивалося з 1917 р., значно активізувало цей процес. Так, спеціальну термінологічну комісію було створено в 1918 р. при київському Українському Науковому Товаристві. Тоді ж при Департаменті професійної освіти постала технічно-термінологічна комісія. До її складу входила й секція з вироблення української математичної термінології, головою якої було обрано Михайла Кравчука, а секретарем — Федора Калиновича. Мабуть саме тоді почалася співпраця в математиці галичанина Калиновича з волинянином Кравчуком. Разом вони уклали тритомник українського математичного словника.

Доробок математика Калиновича на ниві української математичної термінології ще чекає на вивчення сучасних дослідників. Відомо, що у 1920-х рр. він був співробітником і секретарем математичної секції природничого відділу в Інституті української наукової мови, доцентом Київського університету, відомого натов час як Київський інститут народної освіти.

Втім, громадянська активність Калиновича виявлялась не тільки в науці. З часопису «Нова Україна» – видання української еміграції в Празі – довідуємося про зібрані 1923 р. «харчеві пакунки через АРА для українських дітей-сиріт у Києві на руки п[а]ні Старицької-Черняхівської та Федя Калиновича, доцента унів[верситету]», які пересилало українське студентство Чехословаччини та заснований ним Комітет допомоги українським культурним силам в Україні, «щоби нести їм допомогу відповідно до своїх сил і засобів». За цим виявом загальноукраїнської солідарності вгадується постать Михайла Грушевського з його комітетом «Голодна Україна».

За тогочасних умов голоду і розрухи Федір Пилипович намагався заробляти на існування вчительською працею, викладаючи математику у школах. Про це знаємо не лише з невиразних спогадів Світлани Френкель, але і з характерного тогочасного «паспорта» – невеличкої фотокартки (Фото портретне. Калинович Федір Пилипович – вчитель Єдиної трудової школи м. Києва. Початок 1920-х рр.), на звороті якої рукописний текст засвідчував: «Педагогічна Рада свідчить, що це е (sic!) дійсно Федір Пилипович Калінович». Документ було завірено підписами завідуючого школою, секретаря і печаткою Єдиної трудової школи м. Києва. З фотокартки на нас дивиться вже добре знайоме нам обличчя з тонкою оправою окулярів. Від Світлани Френкель знаємо, що Федір Калинович також працював у Польському інституті (за її словами, «це було десь у районі Рильського провулку») до його закриття, пов'язаного з розгортанням репресій 1930-х рр.

Репресії, здається, зачепили його порівняно м'яко (велика загадка, як для людини з такою «компрометуючою» біографією) – з огляду на тогочасний їх розгул. Єдиним поки що їхнім свідченням став збережений у родинному архіві документ (Довідка, видана Калиновичу Федору Пилиповичу зав[ідуючим] таємної частини київської облпрокуратури та облсуду Борисовим в тому, що справу його обвинув[ачення] припинено за ч. 2 197 арт[икулу] та що він утримувався під вартою з 4 лютого до 13 травня 1933 р. Київ. 26 травня 1933 р.). Цей невеликий затертий

аркуш пожовтілого від часу паперу з машинописно-рукописним текстом було завірено чорнильним штампом і печаткою Київського обласного прокурора, а також підписом завідуючого таємної частини облпрокуратури та облсуду. Продатований він 26 травня 1933 р. Набагато менше пощастило його товаришеві Михайлові Кравчуку – геніальному українському математику, закатованому 1942 р. на далекій Колимі.

Ось таку людську історію, невід’ємну від бурхливої історії України, відкрили нам подаровані Музею вісім речей з дому Федора Калиновича – прикарпатського юнака, львівського студента Михайла Грушевського, січового стрільця, київського вчителя, творця української математичної термінології і просто глибоко обдарованої людини-патріота. У подальшій роботі сподіваємось розшукати нові матеріали та відомості про його життя і багатогранну співпрацю з Михайлом Грушевським. А може, ще відгукнеться хтось, хто зможе додати хоч якісь відомості до життєпису Федора Пилиповича Калиновича?

Микола Кучеренко

ЗАЛИШИТИ ВІДПОВІДЬ

Ім'я *

Email *

Опублікувати коментар

**МУЗЕЙ ВІДЧИНЯЄ ДВЕРІ ДЛЯ
ВІДВІДУВАЧІВ**

«Я ПОЧУВ СЕБЕ ЛІТЕРАТОРОМ»

КУЛЮНЯ/КАТРУСЯ/КАТЕРИНА
МИХАЙЛІВНА

«МІЙ СВІТЕ ЗАТИШНИЙ, МОЯ УТІХО
МИЛА»:
ОСВІДЧЕННЯ МИХАЙЛА
ГРУШЕВСЬКОГО

«Історико-меморіальний музей
Михайла Грушевського» © 2017

е-АРХІВ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Попередня версія сайту

Музей працює щоденно, крім понеділка, з 10:00 до 18:00

Київ, вул. Паньківська, 9
Тел.: (044) 288-28-07